

Aleksandra Adamiszyn

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Przejawy, przyczyny i skutki wykluczenia społecznego w oczach uczestników Projektu „Przedsiębiorca 12+”

1. Wstęp

Współczesna młodzież to przyszłość naszego społeczeństwa. To jak będą funkcjonować w przyszłości i jak będą traktować innych zależy w głównej mierze od tego jak w okresie dorastania podczas tworzenia własnej tożsamości i samoświadomości wykreujemy w nich poczucie czegoś więcej, aniżeli jedynie potrzebę pomocy innym, słabszym. Są częścią społeczeństwa, w którym wykluczenia, nierówności społeczne, dyskryminacja – wszystko jest coraz bardziej widoczne i powinni wiedzieć jak można w realny sposób zmienić pewne utarte ścieżki.

2. Analiza wpływu rozwoju człowieka w psychologii

Dorastanie – najważniejszy okres w życiu człowieka. Czas budowania nie tylko nowych relacji z drugą osobą, ale to także tworzenie swojej własnej tożsamości, poszukiwanie kierunku, w którym będzie się podążać. Moment, w którym bardzo ważne stają się grupy społeczne, którymi otacza się młody człowiek. Pojawia się w nim – między innymi – pojęcie rozwoju uczuć wyższych, które charakteryzuje się dojrzałszymi doświadczeniami

emfatycznymi, co odgrywa bardzo istotną rolę w kontekście realizacji projektu „Przedsiębiorca 12+”. Należy zadać pytanie dlaczego akurat wiek 12+? W psychologii rozwoju człowieka jest to najważniejszy okres, podczas którego kluczowym aspektem jest poszukiwanie przez młodzież własnej tożsamości i „oderwanie się” od tego, co narzuca na nich socjalizacja pierwotna. Istotną rolę w jej kształtowaniu ma tak zwany bunt młodzieńczy, czyli sprzeciwienie się ogólnym stanom rzeczy, które w mniemaniu danej jednostki ograniczają ją, zagrażają lub są nieadekwatne do jej oczekiwań. „Bunt młodzieńczy może przybierać dwie formy: zewnętrzną i/ lub wewnętrzną, a do jego specyficznych funkcji związanych z rozwojem tożsamości należą: funkcja ekspansywna (związana z osiągnięciem jednostkowej autonomii), obronna (ważna z punktu widzenia podtrzymywania tożsamościowej spójności i ciągłości w czasie), kreatywna (służąca budowaniu osobowej odrębności oraz odwetowa (której istotą jest wyrażanie niezadowolonia z niewystarczającej oferty społecznej i patologicznych relacji interpersonalnych” (Trempała 2012, s. 271). Dlaczego bunt młodzieńczy jest tak ważny? Przede wszystkim pozwala na znalezienie siebie – tego „Ja”, które będzie w przyszłości stale budować i rozwijać. Ma on też służyć poznaniu nowych rzeczy, pierwszego sprzeciwienia się temu, co jest nazywane „stereotypem”, bądź co przyjęło za słuszne jego otoczenie. Ma wykreować w młodym człowieku jego własny sposób myślenia na dany temat. Również w tym okresie rozwijana jest przez młodzież najważniejsza część moralności – rodzi się prospołeczne zaangażowanie i potrzeba troski o innych. Rozwój społeczny – „jednym z zadań rozwojowych w okresie dorastania jest osiągnięcie emocjonalnej niezależności od rodziców. W tym samym czasie na płaszczyźnie relacji społecznych intensywności i tempa nabiera proces wzrastania, czyli poszukiwania dla siebie miejsca w społeczeństwie i budowania koncepcji o charakterze reformatorskim. Jedną z charakte-

rystycznych cech tego procesu jest fakt, iż dorastający człowiek zaczyna uważać się za równego dorosłym oraz oceniać ich przez pryzmat tej równości i całkowitej wzajemności. W konsekwencji nastolatek odczuwa coraz większe pragnienie wolności i prawa do przejęcia kontroli nad własnym życiem” (Ibidem, s. 277). Rozwój społeczny jest bardzo ważną częścią w kontekście projektu „Przedsiębiorca 12+” i realizacji przyjętego przez niego celu, czyli wytworzenia w jego uczestnikach zachowań prospołecznych, a także szczególnej roli polityki społecznej w życiu codziennym.

3. Zjawiska objęte działaniami polityki społecznej – pojęcia i definicje

1. Wykluczenie społeczne:

Tablica 1.

Przedmiot analizy	Całe społeczności i większe obszary
Rodzaj deficytu	Odmowa realizacji praw; brak bardziej abstrakcyjnych elementów, takich jak społeczne zaangażowanie, integracja czy władza; deficyt uczestnictwa w społeczeństwie; deficyt kapitału społecznego
Główny kontekst	Relacje i stosunki władzy (politycznej, ekonomicznej i kulturowej), między jednostkami, zbiorowościami, grupami i państwem, wzmocnienie pozycji grup zdominowanych
Rodzaj naruszanych praw	Prawa obywatelskie (osobiste, polityczne)
Trwałość sytuacji	Długotrwałość, z hipotezami dotyczącymi wielopokoleniowości
Perspektywa czasowa	Dynamiczna, proces degradacji, deklasacji, ubożenia
Stopniowalność	Niestopniowalne, jakościowe zerwanie więzi z resztą społeczeństwa, nie można być mniej lub bardziej wykluczonym
Uwzględnienie prawdopodobieństwa	Uwzględniane, często mowa o podatnych na wykluczenie i zagrożonych wykluczeniem, a nie o wykluczonych

Liczba uwzględnianych wymiarów	Wielowymiarowość
Pomiar i rodzaj wskaźników	Pomiar i rodzaj wskaźników
Przyczyny	Dyskryminacja w dostępie do instytucji integrujących
Typ społecznej stratyfikacji i kierunek mobilności	Pozioma (grupy wewnątrz, w centrum i grupy na zewnątrz, peryferie), mobilność z kręgów wewnętrznych do zewnętrznych
Sugerowane remedium	Usługi społeczne (instrumenty aktywizacyjne), polityka zatrudnienia, polityka edukacyjna, polityka wielokulturowości i upodmiotowienia, strategie usamodzielniające
Dyscyplina akademicka	Socjologia
Ujęcie filozoficzne	Teoria sprawiedliwości społecznej
Podjęcie badawcze	Ilościowe i panelowe (badania powtarzane na tej samej zbiorowości ujmuje dynamikę sytuacji poszczególnych jednostek i grup i pozwalające wyróżnić wykluczonych), jakościowe (np. wywiady biograficzne z wykluczonymi)

Źródło: Firlit-Fesnak, Szyłko-Skoczny (2007), *Polityka społeczna*, Warszawa, s. 325.

Podsumowując wykluczenie społeczne jest ono pojęciem szerokim, które tak naprawdę może objąć każdego człowieka. W dzisiejszych czasach nie trudno jest kogoś wykluczyć z określonego grona tylko dlatego, że wyróżnia się i/lub nie wpasowuje się swoim podejściem/ charakterem w grupę

2. Nierówność społeczna – „zjawisko społeczno-gospodarcze, odnoszące się do występujących rozbieżności w zasobach, władzy, dochodach w danych grupach społecznych. Zjawisko to kontrastuje z poczuciem sprawiedliwości. Nierówności społeczne polegają na zajęciu określonego miejsca w hierarchii społecznej, które nie jest uprawomocnione. W społeczności można spotkać legitymizowane systemy podziału. Jednym z nich jest mechanizm naturalny, który jako podstawowy, stanowi pierwotną pozycję, która dalej będzie kierowana na dalszych

etapach przez daną jednostkę. Kolejnym istotnym mechanizmem jest mechanizm gospodarczy. Bazuje on na mechanizmach rynkowych, które determinują różne poziomy dochodów osiągnane przez podmioty. Dzięki temu można wyodrębnić takie mechanizmy jak: polityczny (władza publiczna oddziałuje na społeczeństwo za pomocą szeregu narzędzi), społeczny (bazuje na ogólnych normach, celach oraz interesach), aksjologiczny (ogólnie przyjęty system wartości)” (Makarewicz- Marcinkiewicz 2015, s. 29).

Tak naprawdę istnieje wiele determinantów, które można by wskazać w kontekście wyjaśnionego wyżej pojęcia. Nie tylko w kwestii dochodów, co za tym idzie podziału na biednych i bogatych. Może to również być częścią szerszego zjawiska jakim jest dyskryminacja – czyli na przykład niższe zarobki kobiet względem mężczyzn pracujących na tym samym stanowisku.

3. Alkoholizm – jest to nic innego jak zaburzenie, które polega na stopniowo co raz większej utracie kontroli na ilości spożywanego alkoholu. We współczesnym świecie, niestety jest to coraz bardziej znane i widoczne zaburzenie, z którym boryka się bardzo dużo ludzi w różnym wieku. W znacznej większości problem jednego członka rodziny z alkoholem wiąże się z ciężką sytuacją wszystkich bliskich jej osób. Niełatwo jest to przezwyciężyć bez wsparcia oraz bez wewnętrznej chęci pokonania tego stanu rzeczy.
4. Niepełnosprawność – w nauce występuje wiele definicji tego pojęcia ze względu na jego interdyscyplinarność. Żeby poprawnie podejść do niego należy rozpoznać dwa modele występujące w literaturze – medyczny i społeczny.

Tablica 2.

Cechy modelu medycznego	Cechy modelu społecznego
Niepełnosprawność jest problemem jednostkowym	Niepełnosprawność jest problemem społecznym
Niepełnosprawność wymaga opieki medycznej i indywidualnego leczenia	Niepełnosprawność wymaga integracji biopsychospołecznej i działania społecznego
Z niepełnosprawnością związana jest profesjonalna pomoc	Z niepełnosprawnością związana jest indywidualna i zbiorowa odpowiedzialność społeczna
<p>Celem tego modelu jest jak najlepsze przystosowanie jednostki niepełnosprawnej do życia w społeczeństwie poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazanie odpowiednich zachowań, • sprawowanie właściwej opieki, • prowadzenie odpowiedniej polityki zdrowotnej, • podejście indywidualnego do każdego przypadku. 	<p>Celem tego modelu jest wprowadzenie odpowiednich zmian w środowisku osoby niepełnosprawnej poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kształtowanie odpowiednich postaw społecznych, • realizowanie wobec osób niepełnosprawnych praw człowieka, • prowadzenie odpowiedniej polityki społecznej, • propagowanie wymaganych zmian społecznych.

Źródło: Gięda (2015), *Pojęcie niepełnosprawności*, Wrocław, s. 23

Niepełnosprawność zdecydowanie częściej rozpatruje się jako problem społeczny. Dlatego tworzone są nie tylko specjalne szkoły dla osób z niepełnosprawnościami, ale również coraz więcej miejsc jest dostosowywanych w celu poprawy jakości ich życia. Dlatego – z perspektywy polityki społecznej – model społeczny bardziej wpasowuje się w próbę definiowania tego pojęcia.

5. Bezdomność – „wydaje się być szczególnie bolesnym zjawiskiem, gdyż człowiek, którego ona dotyczy, pozostając bez dachu nad głową, funkcjonuje bez przestrzeni, w której może się schronić przed trudnymi życiowymi sytuacjami. [...] Dzisiaj można ich spotkać w każ-

dym mieście; do niedawna zaś stanowili zjawisko charakterystyczne jedynie dla dużych aglomeracji. Jest to swego rodzaju znak czasu. Nierzadko zdarza się, że człowiek pozostaje bezdomny mieszkania. Niekiedy bowiem konflikty rodzinne uniemożliwiają mu współzamieszkiwanie w tym samym lokalu z innymi członkami rodziny, co skazuje go na tułaczkę. D. Piekut-Brodzka twierdzi, że bezdomność jest stanem odnoszącym się do istoty bytu człowieka, form istnienia ludzkiego: biologicznego, psychicznego i społecznego, czyli wyobrażeń materialnej organizacji naszej egzystencji. R. Dobrzyniecki zaleca by definiując bezdomność, odnieść się do rozważań definicyjnych, jakie przedstawił M. Porowski, który uważa, że pojęcie bezdomności powinno być odnoszone do: wzorów obyczajowych określających sposoby zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych; cech jakościowych decydujących o uznaniu za mieszkanie miejsca w tym celu użytkowanego; przyjętych standardów, ocen i przeżyć indywidualnych, które dają poczucie posiadania mieszkania – domu” (Moraczewska 2013, s. 113-114).

Każda z przytoczonych definicji w sposób klarowny wskazuje na najważniejszy czynnik, który mówi o bezdomności jako braku posiadania domu. To powoduje wiele innych problemów związanych z zaspokojeniem nawet najważniejszych i najbardziej podstawowych potrzeb, jakimi są fizjologiczne.

6. Bezrobocie – jest to zjawisko społeczne, w którym określona część ludzi zdolnych do pracy i pragnących ją podjąć nie znajduje zatrudnienia.
7. Homoseksualizm – „w słownikach homoseksualizm definiuje się zazwyczaj jako „pociąg płciowy do osób tej samej płci”. W dawniej-

szych leksykonach w definicjach odnajdujemy element wartościujący samo zjawisko. W słowniku pod red. Z. Rysiewicza (SWORys) czy u W. Doroszewskiego czytamy, że to pociąg płciowy „przeciwny naturze”. W słownikach najnowszych albo w ogóle brakuje wartościowania, albo też – bardzo rzadko – pojawia się próba językowego pozytywnego przewartościowania terminu, jak ma to miejsce w *Wielkim słowniku wyrazów obcych i trudnych* A. Markowskiego i R. Pawelca. Znajdujemy tu następujące stwierdzenie: „Dawniej homoseksualizm uważany był za zboczenie, dziś traktuje się go jako jedną z orientacji seksualnych” (Rodzoch-Malek 2012, s. 90). W dzisiejszych czasach nabiera to pojęcie coraz większej nie tylko swego rodzaju popularności, ale również tendencji do antagonizowania się społeczeństwa. Ukazuje się to w różnego rodzaju strajkach, paradach równości, gdzie dyskryminowani – homoseksualiści – domagają się równego traktowania.

4. Analiza wybranych pojęć w kontekście realizacji projektu „Przedsiębiorca 12+”

Najważniejszym celem tego projektu jest stworzenie w umysłach młodych ludzi potrzeby pomocy innym ludziom – przede wszystkim słabszym, dyskryminowanym. Uczy wyżej wspomnianych pojęć jak „wykluczenie społeczne”, „nierówności społeczne”, „niepełnosprawność”, „bezrobocie”, „homoseksualizm”, „alkoholizm” i jak w praktyce można wspierać tak zwane „grupy wykluczone” społeczeństwa. Młodzież z badanych szkół podstawowych to w głównie 7-8 klasy. Placówki biorące udział w projekcie to: Szkoła Podstawowa nr 5 w Luboniu, Szkoła Podstawowa w Przykonie, Szkoła Podstawowa w Małanowie, Szkoła Podstawowa w Lusowie. Pierwszym z etapów było sprawdzenie wiedzy uczniów szkół dla wspo-

mnianych wcześniej pojęć. Podczas rozmów okazało się, że młodzież ma już określone zdanie na poszczególne tematy i nie wstydzi się swoich poglądów. Są osobami otwartymi, kreatywnymi, szczerymi, a jeśli nie były w stanie znaleźć odpowiedzi do określonej kwestii zadawały pytania, które mogłyby im w tym pomóc. Najważniejszym zadaniem badanych było nie tylko wystąpienie przed kamerą i odpowiedź na określone tematycznie pojęcie, ale również próba przedstawienia tego krótką scenką w jaki sposób postrzegają daną kategorię.

4.1. Charakterystyka odpowiedzi uczestników – również skojarzenia

1. Nierówność społeczna – podobna do nietolerancji, biedniejszy i bogatszy, dwie grupy – lepsza i gorsza, podawane było wiele przykładów nawet z ich własnego otoczenia – jedna ze szkół wskazała na znaczące różnice pomiędzy wsią a miastem – tzn. w miastach bardzo widocznie zarysowane są dominacje grup uprzywilejowanych (wyżej usytuowanych) w kontekście grup, którym nie powodzi się dobrze lub po prostu nie posiadają tak wysokich nakładów finansowych. Potrafili również scharakteryzować, że dominuje u osób „biedniejszych” skromność, z kolei u osób „bogatszych” mocno wybija się przechwalanie się i przedmiotowe traktowanie innych. W przypadku nierówności społecznej uczestnicy często w scenkach próbowali to pokazać poprzez obraz osoby bogatszej, która posiada telefon pożądanej marki i wyśmiewa tę biedniejszą, która takowego nie posiada.
2. Bezrobocie – kojarzone było z osobą bezrobotną, która nie ma pracy, pojawiły się również odpowiedzi, że takie osoby nic nie interesuje.
3. Wykluczenie społeczne – młodzież kojarzyła to z odrzuceniem: cha-

rakteryzowała je na przykładzie swoich własnych doświadczeń, czyli w przypadku, kiedy dochodzi do ich klasy nowy uczeń i nie potrafi się włączyć do nowego grona, odrzuceniem przez orientację czy poglądy, wyśmiewaniem, przez wygląd, przez charakter. Na przykładzie scenki dzieci próbowały to pokazać jako jedną dużą grupę, która widząc nową osobę włącza ją do zabawy i jako jej przeciwieństwo próbowały pokazać, że w społeczeństwie często jest tak, że chcą przyjąć „obcego”, jednocześnie go wyśmiewając.

4. Bezdomność – główne odpowiedzi to osoba bez domu, często kojarzyli to z alkoholizmem, osobą odrzuconą przez rodzinę, nie mającą swojego miejsca. Pojawiały się także odpowiedzi wartościujące jako smutne oraz mówiące o tym, że każdego może to spotkać. W scenkach często pokazywali to dwójako – tj. tak jak odbiera ich duża część społeczeństwa przechodząc obojętnie lub czasami bijąc ich, kopiąc oraz jako wrzucanie im pieniędzy na ulicy lub pomoc takiej osobie (wzięcie za rękę i zaprowadzenie w odpowiednie miejsce, gdzie uzyska wsparcie).
5. Alkoholizm – choroba psychiczna, wywołana często problemami rodzinnymi, uzależnienie od alkoholu. Pojawiały się tutaj dwa rodzaje scenek: pierwsza przedstawiała tę osobę jako agresywną, która rzuca się na inną i doprowadza do upadku. Druga miała również wyrażać agresję osoby uzależnionej, jednak skutkiem była decyzja o zrezygnowaniu z alkoholu (wstręt po tym, jak zaobserwowano, co dzieje się z człowiekiem pod wpływem).
6. Niepełnosprawność – przedstawiano to pojęcie głównie w scenkach, gdzie uczestnicy pokazywali dwie wersje. W pierwszej pomoc takiej osobie, wsparcie. Druga wersja - obojętność na los słabszej osoby i

przejście obok - nie przejmując się nią.

7. Homoseksualizm – przedstawiano jako orientację, miłość do osoby tej samej płci. Pojawiało się stwierdzenie, o homoseksualistach jako grupie wykluczonej. Są głosy mówiące, że to nie powinno mieć dla nikogo znaczenia, kto i co do kogo czuje. Postrzegany jako coraz bardziej powszechne zjawisko, które starsi mniej tolerują. Młodzi patrzą na cały świat i coraz częściej to akceptują. Jest to popularne, związane z tym są strajki. Symbol stanowi tęcza.

Zdjęcie. 1.: Warsztaty wprowadzające X 2019

Źródło: Fot. A. Adamiszyn

Zdjęcie. 2.: Warsztaty wprowadzające X 2019

Źródło: Fot. A. Adamiszyn

4.2. Zachowania prospołeczne w psychologii społecznej

Próbując bliżej poznać pewne mechanizmy/schematy odpowiedzi młodzieży na ważne kategorie pojęciowe z perspektywy polityki społecznej należy bliżej przyjrzeć się czym są tak zwane zachowania prospołeczne występujące w psychologii społecznej. Są one o tyle ważne, ponieważ większa część badań skupia się na zachowaniach społecznych, ale w kontekście ich negatywnych skutków. Prace badawcze nad charakterystyką zachowań prospołecznych wskazuje na dwie kategorie: zachowania pomocowe i altruizm. Pierwsze z nich charakteryzują się dobrowolnością i intencjonalnością działań ludzi, które przynieść mogą korzyść nie tylko innym, ale także dla nich samych. Z kolei altruizm jest szczególnie ważną formą pomocy, która zakłada pożytek dla innych osób, ale nie może wiązać się z korzyścią osobistą. Chcąc bliżej poznać funkcjonowanie zachowań prospołecznych należy przyjrzeć się genezie tegoż zjawiska. „Istnieją trzy ogólne wyjaśnienia do-

tyczące powodów pomagania innym. Niektórzy psychologowie utrzymują, że mamy wrodzone predyspozycje do pomagania innym, ponieważ tak zostaliśmy ukształtowani przez ewolucję. Dwa pozostałe wyjaśnienia odwołują się do teorii psychologicznych, kładących większy nacisk na czynniki społeczne. Inni psychologowie twierdzą, że w procesie socjalizacji wpaja się nam, że trzeba pomagać innym, a nasze zachowania pomocowe wiążą się ze zinternalizowanymi przekonaniem dotyczącymi norm społecznych obowiązujących w społeczeństwie, w którym żyjemy. Trzecie wyjaśnienie utrzymuje, że zwracamy uwagę na zachowania pomocowe przejawiane przez osoby z naszego otoczenia, co sprawia, że naśladujemy te zachowania czy też podlegają one modelowaniu” (Crisp, Turner 2009, s. 250). Według pierwszego sposobu wyjaśniania – tak zwanej perspektywy ewolucyjnej – ludzie mają w sobie wrodzoną tendencję do troszczenia się o innych, nawet jeśli nie przyniesie nam to żadnych korzyści. Pomaganie innym ma służyć przetrwaniu genów – przede wszystkim naszym krewnym. Według tej teorii powinniśmy cały czas pomagać członkom naszej rodziny. Według drugiego sposobu wyjaśniania – norm społecznych troszczenie się o innych należy wyjaśnić w oparciu o trzy przekonania normatywne: wzajemność, odpowiedzialność społeczna i sprawiedliwość.

W związku z pierwszym wspierać powinniśmy tych, którzy robią to samo dla nas (ta reguła odgrywa bardzo ważną rolę w procesach interpersonalnych, ale nie oznacza, że jeśli ktoś pomógł nam to od razu odwdzięczamy się tym samym, to podkreśla, że jesteśmy bardziej skłonni w przyszłości to zrobić, nie robimy tego automatycznie). Zgodnie z odpowiedzialnością społeczną ludzie powinni pomagać bez względu na to czy, ktoś wcześniej ich również wsparł. Jednakże to nie oznacza, że działamy tak dla wszystkich osób, wręcz przeciwnie jest to wybiórcze – często zgodne z hipotezą wiary w sprawiedliwy świat to znaczy, że jeśli krzywdą

dzieje się dobremu człowiekowi to należy mu jak najszybciej pomóc, jeśli natomiast złemu to ludzie dostają to, na co zasłużyli. Kolejnym źródłem tendencji do podjęcia zachowań pomocowych jest obserwacja środowiska zewnętrznego – to znaczy jak ktoś udziela pomocy innym. „Według teorii społecznego uczenia się autorstwa Bandury, obserwowanie pomocowych zachowań innych ludzi powinno zwiększać prawdopodobieństwo, że i my zachowamy się pomocnie, ponieważ pokazuje nam, że zachowanie takie jest właściwe oraz zwiększa nasze poczucie skuteczności – przekonanie, że potrafimy skutecznie pomóc innemu człowiekowi. Bandura wskazuje jednak, że modelowanie tylko wtedy wywołuje zachowania pomocowe, gdy obserwowane u modela zachowanie miało pozytywny wynik” (Ibidem, s. 254). W psychologii nie jest łatwo ocenić w jaki sposób wywołuje się w danej jednostce bodziec do pomocy drugiemu człowiekowi, ze względu na to, że wpływ ma nie tylko sytuacja w jakiej się znajduje, ale również jego osobowość, kompetencje (podczas jednego z badań z 1988 roku wykazano, że uczestniczki, którymi były zawodowe pielęgniarki i studentki innych kierunków niż medyczny – okazuje się, że duży wpływ na pomoc mają kompetencje). Innym ważnym czynnikiem jest nastrój, który w danej chwili dominuje u osoby, która miałaby udzielić pomocy drugiej. Dobry nastrój według badań zwiększa szansę na udzielenie pomocy, a zły – stosunkowo zmniejsza. Kolejnym z czynników, który determinuje ludzi do wsparcia wynika z hipotezy empatii-altruizmu. „Wyjaśnia dlaczego niekiedy pomagamy innym z powodów egoistycznych, a czasami z altruistycznych. Gdy jesteśmy świadkami cudzego cierpienia możemy odczuwać dwa rodzaje emocji: własne cierpienie oraz empatię. Własne cierpienie jest to skoncentrowany na sobie samym, nieprzyjemny stan pobudzenia, który odczuwamy na widok cudzego cierpienia. Własne cierpienie skłania nas do zajmowania się tym, jakie uczucia wzbudza w nas cierpienie innej

osoby, a nie tym jak czuje się ta osoba. [...] Obserwując cudze cierpienie możemy odczuwać także empatyczną troskę. Ten drugi stan pobudzenia skoncentrowany jest na stanie ofiary i wiąże się z odczuwaniem sympatii oraz współczucia dla cierpiącej osoby. Według hipotezy empatii-altruizmu, im silniejsze jest nasze odczucie empatycznej troski, tym bardziej altruistyczna będzie nasza reakcja. Jeśli natomiast odczuwamy głównie osobistą przykrość, jesteśmy bardziej skłonni reagować egoistycznie” (Ibidem, s. 272-273). Oprócz wspomnianej wyżej hipotezy, nie należy zapomnieć o tym, że według psychologów i badań płeć również ma znaczenie jeśli chodzi o zachowania prospołeczne. Mężczyźni zdecydowanie chętniej pomagają kobietom, aniżeli mężczyznom. Natomiast kobiety – zarówno kobietom jak i mężczyznom. Obcym z kolei częściej mężczyźni. Szczególnie te różnice są widoczne w przypadku sytuacji niebezpiecznych – dominują tutaj mężczyźni. Zamykając tę kwestię – płeć ma znaczenie w przypadku pomagania. Mężczyźni decydują się na to wówczas, gdy jest to dla nich niecodzienne, czasami niebezpieczne. Kobiety natomiast w sytuacjach dla nich codziennych jak na przykład pomaganie przyjaciołom w kłopotach czy opiekowanie się dziećmi lub osobami w podeszłym wieku. Wszystkie wyżej podane przykłady są związane z osobą, która ma udzielić pomocy, a także od sytuacji, w której się znajduje. Jednakże to czy uda się wesprzeć drugiego człowieka w dużej mierze zależy również od niego. Badacze wskazują na cztery czynniki (determinanty pomagania związane z biorcą pomocy), które mogą na to wpływać. Po pierwsze podobieństwo – skłonni do pomocy jesteśmy, gdy „ofiara” jest podobna do nas samych – nie tylko z wyglądu, ale także ze sposobu ubierania się. Po drugie przynależność do tej samej grupy – udzielamy pomocy częściej tym, którzy należą do naszej grupy niż „obcym”. Po trzecie atrakcyjność – bardzo mocno oddziałuje na zachowania pomocowe. Nie tylko ważne jest to pojęcie z perspektywy

fizycznej, ale również osobowości – bardziej życzliwi zyskują. Po czwarte odpowiedzialność ofiary za swój los – pomoc zostanie prawdopodobnie udzielona tym, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji nie z własnej winy, aniżeli tym, którzy sami zgotowali sobie taki los.

4.3. Wnioski po wstępnej analizie

Uczestnicy projektu wykazują wysoką znajomość wyżej wymienionych pojęć, charakteryzują się również chęcią poznania nowych. Potrafią w szybki sposób znaleźć odpowiedź na pytania, nie boją się również rozmawiać o tematach najtrudniejszych jak wykluczenie społeczne czy homoseksualizm. Są otwarci – potrafią bazować na przykładach z własnego doświadczenia, aby wykazać zrozumienie danego tematu. Są szczerzy – wykazują się własnym zdaniem na podane pojęcia, mają wysoką świadomość problemów społecznych. Wykazują dwutorowe podejście do problemu – potrafili wykazać to jak część społeczeństwa odbiera pewne problemy – przede wszystkim widoczne to było w przypadku odgrywania scenek związanych z osobami niepełnosprawnymi oraz bezdomnymi. Są wrażliwi – odpowiadali na pytania tak jak to czują (niekiedy wiązało się to z własnymi doświadczeniami – np. wskazanie, że w jej rodzinie występuje problem alkoholizmu). Dostrzegają w społeczeństwie wszystkie wymienione wyżej problemy i wskazują na przykładowe rozwiązania.

Bibliografia:

Literatura:

- Crisp R. J., Turner R.N. (2009), *Psychologia społeczna*, Warszawa
- Firlit-Fesnak G., Szyłko-Skoczny. M (2007), *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa
- Giełda M. (2015), *Pojęcie niepełnosprawności*, PWN, Warszawa
- Makarewicz-Marcinkiewicz A. (2015), *Nierówności społeczne na drodze do zrównoważonego rozwoju. Problem polityki społecznej i gospodarczej*, Wydawnictwo Adama Marszałek, Toruń
- Moraczewska B. (2013), *Bezdomność. Definicja, problemy, rozwiązania obecne oraz historyczne odwołanie do ludzi luźnych*, Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość, Gdańsk
- Rodzoch-Malek J. (2012), *W jaki sposób mówi się w polszczyźnie o homoseksualizmie i osobach homoseksualnych? Analiza leksyki na podstawie danych leksykograficznych i tekstowych*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Trempała J. (2012), *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa